

Végső szakmai beszámoló:

Pascal *Gondolatok* című művének filozófiai rekonstrukciója és fordítása

A kutatás legfőbb célja Pascal *Gondolatok* című művének filozófiai rekonstrukciója és a mű egy új magyar fordításának elkészítése volt. A kutatási terv azon a hipotézisen alapult, hogy a *Gondolatok* nem csupán közelítőleg ezer töredékből álló aforizmagyűjtemény, hanem egy felépített és végiggondolt koncepcióval rendelkező mű, amelyet a töredékességen túl koherens egység jellemez, és amely ezáltal komoly filozófiai jelleggel bír. E hipotézisnek egy immár több mint fél évszázados, Louis Lafuma nevéhez kötődő filológiai felfedezés szolgált alapul, amely bebizonyította, hogy Pascal még halála előtt a fennmaradt töredékek egyharmadát fejezetekbe rendezte, és a fejezeteket címmel látta el. Ennek köszönhetően kirajzolódik a mű teljes íve és gondolatmenete. A kutatás konkrétabb hipotézise az volt, hogy az a fajta argumentatív racionalitás, amely e műben tetten érhető, jelentős mértékben támaszkodik azokra a módszerekre, amelyeket Pascal matematikai és fizikai műveiben kidolgozott és alkalmazott, és hogy e módszerek ismerete nélkül a *Gondolatok* egy fontos jelentésrétege megérthetetlen marad.

A kutatás során eleinte párhuzamosan haladt a fordítás és az egyes fragmentumok kommentálása. Első lépésben az ún. nagy töredékek kerültek lefordításra és következetes értelmezésre. Ezt követte azoknak a fragmentumoknak a fordítása, amelyeket Pascal címmel ellátott fejezetekbe rendezett. Amikor e fragmentumoknak, illetve az általuk alkotott fejezeteknek a kommentálásába fogtam, kiderült a számomra, hogy az a kommentár-forma, amelyet az eredeti tervben elképzeltem, nem igazán célravezető. A legfőbb probléma az volt, hogy ez a forma elvész a részletekben, és nehezen engedi szóhoz jutni a nagyobb egységekben megjelenő argumentatív módszereket, illetve a mű egészén végigvonuló és érvényesülő érvelési stratégiát. Továbbá az egyes töredékeknek szentelt értelmezések nehezen engedték megmutatni az ott felbukkanó érveknek a tudományos hátterét. E hiányosság kiküszöbölésére az eredeti terv kivitelezése, amely a *Gondolatok* filozófiai rekonstrukciójára irányult, kissé átalakult. (Mivel ez az átalakítás nem érintette a projekt lényegét, azt inkább kiegészítette és kibővítette, és mivel az elvégzett munka megfelel a munkatervben tervezettnek, ezért ezt a módosítást nem tüntettem fel a beszámolóm első oldalán, a „Kutatás adatai” ablakban.) Az előző évi beszámolómban már jeleztem, hogy a kommentárok egy önálló könyvben öltenek testet, amelynek célja a *Gondolatok* értelmezése az életmű egészének tükrében, és így nem egy, hanem két kötet jelenik meg a kutatás eredményeként.

Ez az új forma lehetővé tette a számomra, hogy alaposabban kidolgozzam az eredeti hipotézisemet, amely a *Gondolatok* argumentatív módszereiben matematikai és fizikai alapokat tételezett. Ennek során sorra vettem mind a matematikai, mind a fizikai műveket abból a szempontból, hogy az ott megjelenő racionális módszerek miként előlegezik meg a *Gondolatok* érvelési stratégiáit (projektív geometriai módszerek, valószínűségszámítás, infinitezimális módszerek, kombinatorika, a fizikai tér geometrizálása stb.). Ehhez járult ugyanakkor a *Gondolatok* megelőző teológiai művek vizsgálata is (*Vidéki levelek, Írások a kegyelemről*), amelyek egyrészt teológiai közegben újra hasznosítják a matematikai módszereket, másrészt pedig újabb argumentatív eljárások kerülnek kidolgozásra bennük (pl. a megkettőzés logikai-hermeneutikai elve), amelyek szintén fontos szerepet töltenek be a főműben. Végül a *Gondolatok* közvetlen kommentálására került sor, egyrészt fejezetről fejezetre, tematikusan rekonstruálva a mű gondolatmenetét, másrészt pedig elemezve a műben rejlő argumentatív stratégiákat és racionális koherenciát. A *Gondolatoknak* az az értelmezése, amely a tudományos művekből indult ki, ahhoz a fontos belátáshoz vezetett (amit egyúttal a kutatásaim legfontosabb eredményének is tartok), miszerint Pascalnál kimutatható egy sajátos perspektivikus igazságfelfogás. Ez elsősorban a kúpszeleteknek szentelt matematikai értekezésekben bukkan fel a projektív geometria területén, a *Gondolatokban* pedig, jelentős átalakítások után, az apologetikus érvelés egyik fontos alapjává válik. Ez az eredmény szilárd érvekkel támasztható alá, és tudomásom szerint újdonságnak számít a nemzetközi szakirodalomban is. Az önálló könyv a *Blaise Pascal: a természettudománytól a vallási apológiáig* címet kapta, megjelenése 2010 tavaszán várható az Attraktor kiadó gondozásában.

A kommentár önálló könyvként történő megjelenése egyúttal módosította a fordításra vonatkozó tervemet is. A *Gondolatok* új fordítása az Atlantisz kiadó gondozásában fog megjelenni, és Philippe Sellier kiadása alapján készült (Pascal: *Pensées*, Paris, Classiques Garnier, 1999, éd. Ph. Sellier). Nem kevés töprengés után esett választásom erre a kiadásra, amely az eredeti kéziratokról készült *második* korabeli másolatot veszi alapul a szövegkiadáshoz. Azért döntöttem emellett a Lafuma- és a Le Guern-féle kiadásokkal szemben, amelyek az *első* másolaton alapulnak, mert tisztább szövegváltozatot és átláthatóbb szövegstruktúrát közöl, mint a riválisnak mondható kiadások. Az önálló könyvként megjelenő kommentár ugyanakkor feleslegessé tette a fordításhoz fűzött részletes, fragmentumról fragmentumra haladó kommentárokat. Ezeket inkább az olvasást könnyítő és a töredékek megértését elősegítő jegyzetek váltották fel. Az utószóként szolgáló végső tanulmányt is beolvasztottam az önálló könyvbe, a fordításhoz csak egy harminc oldalas filológiai bevezetőt írtam. Ez nagyon fontos, és nem leválasztható a fordításról, hiszen a *Gondolatok* történetének

és a kézirat, illetve a korabeli másolatok okozta filológiai problémák alapos ismertetése és elemzése elengedhetetlen a mű megértése szempontjából.

A kutatási időszak alatt végzett munkám eredményeként tehát két kötet fog napvilágot látni: P.T.: *Blaise Pascal: a természettudománytól a vallási apológiáig*, Budapest, Máriabesnyő, Attraktor, 2010; és Blaise Pascal: *Gondolatok*, Budapest, Atlantisz, (?), ford., jegyzetek, előszó: P.T. E két kötet mellett számos tanulmány is született: szám szerint tizenegy, amelyből kettő magyar, kettő angol és hét francia nyelven jelent meg. Ez összesen 148 publikált oldalt jelent recenzált folyóiratokban (*Chroniques de Port-Royal, Philonsorbonne*), tanulmánykötetekben (*Reflecting Diversity: Historical and Theoretical Perspectives in the Jewish and Christian Tradition*, Ed. by P. Losonczi, G. Xeravits, LIT Verlag, Wien-Berlin, 2007; *Le Jésus des philosophes*, éd. J-P. Resweber, Le Portique, Strasbourg, 2008; *Philosophy Begins in Wonder. An Introduction to Early Modern Philosophy, Theology and Science*, Ed. Michael Funk Deckard, Peter Losonczi, Eugene, Oregon, Pickwick Publication, 2009; *A tudom-is-én-micsoda fogalma. Források és Tanulmányok*, Szerk.: Szécsényi Endre, Kovács Katalin, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2010.), illetve konferencia kiadványokban (*Pascal et Spinoza. Pensées du contraste: de la géométrie du hasard à la nécessité de la liberté*, éd. Laurent Bove, Gérard Bras, Éric Méchoulan, Paris, Éditions Amsterdam, 2007, *Lábjegyzetek Platónhoz – az igazságosság*, szerk.: Laczkó Sándor és Dékány András, Szeged, Pro Philosophia Szegediensi, 2009). A tizenegy tanulmány tartalmilag négy csoportba osztható:

I. Egyetlen töredéknek vagy több töredéken végigvonuló motívumnak szentelt elemzések:

1. „Kleopátra orra: Pascal, Corneille és a tudom-is-én-micsoda”, In: Bartha-Kovács Katalin, Szécsényi Endre (szerk.): *A tudom-is-én-micsoda fogalma. Források és Tanulmányok*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2010, (megjelenés alatt).
2. „Imagination et contemplation, ou le bon usage de l'imagination selon Pascal”, *Philonsorbonne*, 2010, n° 3. (megjelenés alatt).
3. „Admiration, Fear, and Infinity in Pascal's Thinking”, *Philosophy Begins in Wonder. An Introduction to Early Modern Philosophy, Theology and Science*, Ed. Michael Funk Deckard, Peter Losonczi, Eugene (Oregon), Pickwick Publication, 2009, 119-127. o.

4. „Hatalom – igazságosság – szeretet. A társadalmi rend Pascal szerint”, In: *Lábjegyzetek Platónhoz – az igazságosság*, szerk.: Laczkó Sándor és Dékány András, Szeged, Pro Philosophia Szegediensi, 2009, 196-206. o.
5. „La raison du suicide chez Pascal et Spinoza”, *Pascal et Spinoza. Pensées du contraste: de la géométrie du hasard à la nécessité de la liberté*, éd. Laurent Bove, Gérard Bras, Éric Méchoulan, Paris, Éditions Amsterdam, 2007, 209-219. o.

II. A Vidéki leveleknek szentelt elemzések:

6. „Théologie morale et morale théologique. Le caractère rationnel de la morale dans *Les Provinciales*”, *Chroniques de Port-Royal*, „La campagne des *Provinciales*”, Paris, Bibliothèque Mazarine, 2008, 335-347. o.
7. „La raison comme grâce suffisante. Considération théologique de la raison dans les *Provinciales* de Pascal”, *Les facultés de l'âme à l'âge classique : imagination, entendement, jugement*, éd. Chantal Jaquet et Tamás Pavlovits, Paris, Publications de la Sorbonne, 2006, 175-189. o.

III. A vallásnak és a vallási-teológiai fogalmaknak szentelt elemzések:

8. „La figure de Jésus-Christ chez Pascal”, *Le Jésus des philosophes*, éd. J-P. Resweber, Le Portique, Strasbourg, 2008, 19-40. o.
9. „Rationality and religious polemic in Pascal's *Pensées*”, *Reflecting Diversity: Historical and Theoretical Perspectives in the Jewish and Christian Tradition*, Ed. by P. Losonczy, G. Xeravits, LIT Verlag, Wien-Berlin, 2007. 87-100. o.

IV. Az értelem használatának szentelt elemzések:

10. „Nature et méthode ou le bon usage de la raison selon Pascal”, „*Prismes irisés*”, *Textes recueillis sur la littérature classique et moderne*, szerk. Pálffy Miklós és Kovács Katalin, Klebelsberg Kuno Egyetemi Kiadó, Szeged, 2006. 55-63. o.
11. „Le bon usage de la raison et le problème de l'humanisme chez Pascal”, *Chroniques de Port-Royal*, „Port-Royal et l'humanisme”, Paris, Bibliothèque Mazarine, 2006. 85-99.

E tanulmányok a továbbiakban egy magyar nyelven megjelenő Pascal tanulmánykötethez is alapul szolgálhatnak.

A kutatási időszak alatt jelent meg a doktori disszertációm könyv változata Párizsban a Publications de la Sorbonne kiadónál (<http://www.univ-paris1.fr/services/publications-de-la-sorbonne/publications-2007/>). Ugyanebben az időszakban két előadást tartottam a Panthéon-Sorbonne, Paris I egyetemén „La morale a-t-elle un fondement chez Pascal?” illetve „Force de la vérité, force de la raison dans *Les Provinciales* de Pascal” címmel mindkét esetben ötven főt meghaladó közönség előtt. Végül a Szegedi Tudományegyetem Filozófia Tanszékén kívül kurzusokat tartottam Pascal filozófiájáról a Nagyváradai Partium Egyetemen (2005) és a Debreceni Tudományegyetem Társadalomtudományi Doktori Iskolájában (2009).

Mindent összevetve a kutatás eredményesnek mondható, a vállalásaimat teljesítettem. Ezúton szeretnék köszönetet mondani az OTKA-nak a kutatási projekt finanszírozásáért. A támogatást feltüntettem a megjelent tanulmányaimban, és természetesen fel fogom tüntetni az ezután megjelenő kötetekben is.

Pavlovits Tamás, PhD
egyetemi docens
SZTE BTK Filozófia Tanszék

Szeged, 2009. december 2.